

*Засць Валентина, доцент кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук*

ДИДАКТИЧНА СКРИНЬКА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Вивчення української мови в школі спрямовує педагогічну практику на парадигму гуманізації, яка особистість учня вбачає найвищою цінністю. У цьому контексті особливого значення набуває розширення поля навчальної діяльності для підвищення загальнолінгвістичного рівня знань учнів, у формуванні навичок самостійно працювати з науковою і довідковою літературою, стимулюванні інтересу до слова та розвитку мовного чуття.

Як відомо, загальноосвітні уміння й навички з української мови в учнів можна сформувати за умови забезпечення системності й структурності опанування предметів шкільного курсу, а підготовку до майбутньої трудової діяльності – вироблення умінь переносити набуті теоретичні знання у практику навчальних завдань.

Розробка різноманітних завдань, які формують в учнів дослідницькі уміння, гуманітарне мислення, нині спрямовується насамперед на використання системи мовно-мовленнєвих завдань переважно до текстів із художньої літератури.

Текстовий ресурс міжпредметного змісту є зразком функціонування мовних одиниць, синтаксичних конструкцій, тому має забезпечувати реалізацію системи лінгвістичних завдань, формувати в учнів навички встановлення зв'язків між предметами, розвивати вміння окреслювати коло власних наукових інтересів, окрім того, позбавити дублювання теоретичних відомостей тощо.

Перспективною є позиція, що опанування навчального матеріалу на основі тексту з урахуванням міжпредметних зв'язків забезпечуватиме поглиблене розуміння мовних явищ, розширення світогляду учнів, формуватиме в них уміння використовувати знання з інших предметів на уроках української мови.

Щодо реалізації зв'язків української мови з несуміжними предметами, як показує практика, ще і нині залишається проблемою педагогів добір дидактичного

матеріалу, а також методів та прийомів для вироблення в учнів умінь розрізняти функціонування мовних категорій і конструкцій у текстах міжпредметного змісту.

Пропонований дидактичний матеріал є спробою розкрити шляхи навчання української мови не лише на аспектних уроках, а й у позанавчальний час.

7 клас

Прочитати поезію «Вранці» Івана Манжури. Визначити фонетичні явища, представлені в поезії (художні тропи: анафора, епіфора, асонанс, алітерація).

Вранці

Ясна світова зірка — височенько;
Гасне кругловидий блідий місяченько;
Тихеє озерце спить, не зворухнеться,
Понад ним покрівцем сизий туман в'ється;
Ранній легкокрилий вітерець із гаю
Наче з ним шуткує, наче заграває:
То зів'є у купу, то розвіє чисто,
То одірве клопоть та й несе кудись-то...
То із очеретом шепче якусь мову,
Може, про що злеє, може, про розмову,
Ту, що він підслухав десь-то цеї ночі,

Як узголів'я тихо обвівав дівочі.
Духом сіножаті паше усе свіжим,
І тобі неначе щось серденько ниже,
Так і підмиває, мов на крилах, вгору...
Знявся б та й полинув по тому простору,
Пошукав би, може, чи не зуспів краю,
Де сльози людської гіркої немає.

Прочитати текст. Вибрати з дужок потрібну букву. Назвати художні засоби.

Голубе диво

Ранньої в(и;е)сняної пори проб(е;и)вається голубими квітками до сонця голубий пролісок. Рослина ще з ос(е;и)ні заготов(е;и)ла і листя, і пуп'янок. Вони п(и;е)р(и;е)з(е;и)мували під снігом, а тепер (зі;з)гривають рослину, яка виз(е;и) на світ синіми оч(е;и)нятами. Це справжнє голубе диво, що (з;с) п(и;е)р(и;е)чається з кольором неба.

Щоправда, не сніг, а ковдра торішнього листу інколи заважає гінцям в(и;е)сни з'являтися вчасно. У Михайла Стельмаха, наприклад, читаємо: «В(и;е)сною дубові гаї довго не розвивалися – були голі зверху й знизу, бо ні квіточки проліска, ні жовтого п(и;е)рвоцвіту, ні білій, ні червоній, ні червоно-фіалковій сокілочці не пробитися крізь шорстку сірятину листяної подушки».

Проліски оспівані у творах багатьох українських письменників – і класиків, і сучасників. У вірші «Перші проліски» Бориса Грінченка любі серцю спогади:

Ви сьогодні мене зв(и;е)с(и;е)лили,
Нагадали минуле мені;
Нагадали коханої очі,
Що блакитні були і ясні.

В(и;е)нятковою життєздатністю ніжної квітки захоплювався Олександр
Олесь:

Зима... і пролісок блакитний!
Навколо ще л(и;е)жать сніги,
А він всміхається, пр(е;и)вітний,
А він вже скинув ланцюги. (За А.Кондратюком; 155сл)

Творча робота. Виписати з тексту літературного твору художні засоби.
Прочитати на уроці однокласникам.

Текст для перевірки мовчазного читання

Завдання. Прочитати про себе текст «**Бджільництво – давній промисел українців**» та виконати завдання

Бджільництво належить до найдавніших занять українців. Донині про цей промисел свідчать збережені назви поселень: Мединичі, Мединівка, Бортне, Бортники, Уборть тощо. Мед та віск для наших пращурів були продуктами харчування, оброком при зборі данини, експортною сировиною до країн Західної Європи. Як давній промисел, бджільництво пройшло кілька етапів розвитку, з яких дослідники виділяють три основні: дике (початкове, або земляне), бортне, вуликове. Початкове бджільництво було неорганізованим заняттям: наші далекі

предки знаходили гнізда бджіл в ущелинах скель, у лісових хащах і найпростішими засобами добували так званий «дикий мед», цілком знищуючи бджолині сім'ї.

Бортне бджільництво, що прийшло на зміну попередньому, розвивалося як лісовий промисел і вимагало більшого досвіду, складніших засобів праці. Дикі бджоли роїлися природним способом у лісах, у дуплах на висоті 4–6 м, які називалися бортнями. Звідси походить й назва промислу – бортництво, яке також залишалось хаотичним, а спосіб медозбору – важким і навіть хижацьким: наші пращури прорубували в дуплах дерев отвори, мед повністю вибирали, а бджіл винищували.

Найбільшою недосконалістю обох способів медозбору було винищування бджіл, що негативно впливало на загальний стан бджільництва.

Удосконалення способів збору меду здійснювалося через організацію приватного користування бортними деревами. За звичаєм право на «бортне» дерево діставав той, хто відшукав гніздо бджіл і поставив на ньому відповідну мітку – знак власності, що переважно зображав свійських тварин, диких звірів, дерева, рослини, знаряддя праці тощо. «Клеймо» на бортні засвідчувало право власності упродовж багатьох років і нерідко закріплювалася за родом – ніхто не мав права не тільки її знищити, а й видерти мед.

Поступовий перехід із хаотичного бортництва на стійлове характеризувався відповідним удосконаленням бортні шляхом розширення природних дупел, у яких гніздилися бджоли, або вирубування гнізд, поступовим «прирученням» бджіл (заманювання їх у бортні), появою спеціальних знарядь праці («лазила», по якому піднімалися до борті, кресала та ін.). Власники бортних дерев нерідко

кооперувалися, а вихід їх із села до лісу приурочувався до певних свят, супроводжувався відповідними ритуалами задля успіху справи.

У XIV ст. розпочався новий період – вуликове бджільництво. Одомашнення, або доместикація бджіл здійснювалося утримуванням не у природних дуплах, а у штучно виготовлених дуплянках, чи колодах. Таке житло для бджолиного рою майстрували із соснових кругляків, видовбуючи чи випалюючи спеціальну порожнину для бджіл і отвір для догляду за ними. Такі колоди – прообраз майбутнього вулика – можна було побачити прилаштованими високо на деревах. Поступово удосконалювався спосіб збирання меду: бджолині гнізда уже не руйнували, а зберігали, залишаючи на перезимівлю певну кількість меду.

Усі форми бортництва були відомі повсюдно в лісовій частині України, зокрема на Поліссі. Проте інтенсивне освоєння лісових угідь під рілля, а також промислова заготівля поташу привела до зменшення кількості лісів, а отже, і числа бортних дерев, що спричинювало занепад бортництва. Як відомо, на початку XV ст. колоди-дуплянки уже не підвішували на деревах, а розміщували на розчищеній ділянці. Так виникали присадибні пасіки, проте спосіб догляду за бджолами і навіть форми колод майже не відрізнялися від тих, що побутували у традиційному бортництві.

Процес витіснення традиційного бортництва відбувався дуже повільно і був майже остаточно завершений у XVIII ст. З виникненням колод-вуликів, які розміщували уже не на деревах, а на землі, географія бджільництва поширювалися і сягнула не тільки лісостепових, а й степових районів України.

Найсуттєвішою віхою в історії бджільництва був винахід 1814 р. рамкового (втулкового) вулика, особливість якого полягала в тому, що під час медозбору

вощина не руйнувалася, а крім того, забезпечувався добрий догляд за комахами. Сконструював рамковий вулик український учений Петро Прокопович, який володів понад 6600 бджолиними сім'ями. Він уперше в світі отримав чистий стільниковий мед без попереднього винищення бджіл. З іменем Прокоповича пов'язане також заснування 1828 року першої в світі школи бджільництва.

Винахід і подальше удосконалення рамкового вулика поклали початок раціональному пасічництву в Україні, що набуло поширення в інших країнах світу. Бджолярі поступово стали поліпшувати конструкції рамкових вуликів: змінили форму та матеріал (дерев'яні та керамічні вулики, плетені з соломи чи лози, обмащені глиною). Пасіки розміщували переважно поблизу садиби (в саду, на городі чи леваді), влітку вивозили вулики в поле, ближче до медоносних рослин. У Карпатах для оберігання вуликів від звірів, надмірної вологості та снігопадів будували спеціальні споруди (гражди) у вигляді замкнених дворів.

Від початку ХХ ст. бджільництво в Україні розвивалося у двох секторах: індивідуальному (приватному) і колективному. Нині для більшості пасічників прибутковою продукцією бджолярства, окрім меду, є віск, пилок та прополіс. Найбільше виробляється і продається рідкого меду (потім може кристалізуватися, і набувати стану від пастоподібного до твердого), але іноді й стільниковий мед. Віск є промисловою сировиною для виробництва лаків, паст, мастил та свічок (*За Інтернет-виданням; 709 слів*).

Завдання до тексту:

1. *Стиль цього тексту*

А художній; Б науковий; В публіцистичний; Г офіційно-діловий

2. *У тексті представлені стильові ознаки, окрім*

А уживання наукової термінології;

Б логічність викладу думок;

В неможливість подвійного тлумачення інформації;

Г послідовність викладу інформації.

3. Абзац, що містить декілька думок і потребує поділу, – це

А третій; Б четвертий; В п'ятий; Г перший

4. Хід думок автора в 5-му та 6-му абзацах представляє

А доведення поданої в попередньому абзаці тези;

Б виокремлення складних понять;

В виклад інформації у хронологічній послідовності;

Г тлумачення окремих понять.

5. Про бджільництво як давній ремісничий дізнаємося з

А народних пісень; Б історичних джерел; В назв поселень; Г переказів старожил

6. Вжите у тексті слово «найсуттєвішою» означає

А важлива, значна;

Б становить саму суть, зміст чого-небудь;

В має велике, особливе значення;

Г є основною суттю чогось визначального, істотного.

7. Антонім до слова удосконалювався

А погіршувався; Б зіпсовувався; В застарівав; Г виходив з ладу

8. Вуликове бджільництво пов'язане з

А одомашненням диких бджіл;

Б «клеймуванням» бортних дерев;

В винаходом рамкового вулика;

Г розміщенням вуликів біля медоносних рослин.

9. Раціональне пасічництво – це

- А розміщення колод-дуплянок;
- Б одомашнення або доместикація бджіл;
- В удосконалення бортні;
- Г винахід рамкового вулика.

10. Найціннішими продуктом пасічництва нині є

- А віск; Б прополіс; В маточне молочко; Г мед.

11. На стан розвитку бджільництва впливали такі чинники

- А екологія; Б організація медозбору; В винищування бджіл; Г засоби медозбору.

12. Установіть відповідність між етапами розвитку бджільництва та їх здобутками

А бортне бджільництво	1. будування пасік
Б стійлове бортництво	2. отримання права на бортне дерево
В вуликове бджільництво	3. виготовлення штучних дупел
Г раціональне пасічництво	4. заманювання бджіл у бортні

Середній рівень («шість» балів) – за правильно обрані відповіді на кожне із 12 питань.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12			
											1	2	3	4

Достатній рівень: за повну відповідь на запитання:

- 1. Як пов'язана екологія і стан розвитку бджільництва в Україні на сучасному етапі?*
- 2. Що може впливати на прибутковість галузі бджільництва?*

Високий рівень: написати *твір-роздум* на тему: «Що, на Вашу думку, є найголовнішим: *прибутковість справи, якою займаєшся, чи залюбленість у неї*»?

Завдання. Написати *переказ тексту* художнього стилю

«Полювання з гончим псом» (від першої особи) із продовженням.

Товариш залишив мене тут, на острові, а сам, сівши в моторний човен, подався в село по всякий надібок: хліб, олію, сірники, сіль.

Людина, котра мріє про самотність, не відає, що чинити зі своєю самотністю, коли її – вволю! Здавалося б, розкошуй, втішайся, але, не звикнувши до самотності, не можеш спершу ні втішатися, ні радіти. Виявляється, в собі слід виховати смак до самотності, культуру її використання.

Острів був схожий на вітрильник, що плів посеред Дніпра. Мабуть, схожості з вітрильником йому надавали не тільки піщані береги, а й дві довгі коси, що білили серед блакитного простору води.

Наш намет стояв на березі, поміж верболозів, а рибу ми ловили неподалік зі стовбура верби. І справді, острівець наш був схожий на розкрилений легкий вітрильник, який пливе по ріці, пливе – й ніколи не знайде ніякої пристані!

Дивний звук почувся і змусив мене зупинитися. Можливо, чайка? Вони літали над островом, опускаючись мало не до самої трави, і якусь мить я стежив, за їхнім польотом, напружуючи слух.

Коли я ступив на піщаний берег, що ряснів рудими корчами та жилами зогнених верболозів, то дивний звук, народившись неподалік, видався живим

стогоном. У розкуйовдженому гіллі куща, вирваного з корінням із землі, лежав собака. Поза його свідчила про повну безпорадність: ноги безвільно відкинуті вбік, морда – на зів'ялому шелюговому листі. Тварина й не поворухнулась, наче й не чула мого наближення. І тільки коли моя тінь упала на піску зовсім близько, собака повів оком, зверненим догори.

Запалене, в кривавому обідку, око почервоніло, пашіло сухим блиском і виражало таку смертельну тугу, що не можна було не перейнятись раптовим болем... У якусь мить запалене око дивилося на мене із чисто людською мукою й жодного разу не кліпнуло.

Мабуть, поранений. А може, здихає від якоїсь хвороби. Як же він опинився на острові? Невже собаку привезли оті хлопці, які приставали до острова на блакитному дюралевому човні? Так, хлопці спровадили далі від себе собаку, який здихав на дніпровський острівець, що видався їм безлюдним.

У скімленні тварини причулись і скарга, і благання. Я хутчій кинувся до річки, відчуваючи лихоманкову, хворобливу радість. І навіть дорікав собі за те, що стояв безпорадно хвилину-другу біля тварини й не відразу здогадався дати пити.

– Вода вилікує. Оклигаєш, правда? Ще не таке, либонь, доводилося перетерпіти...

Мабуть, у моєму вдавано веселому тоні була фальш, бо собака поглядав на мене байдужим оком.

– Ти, мабуть, голодний. Зажди, ось я тобі принесу їсти.

Дав собаці понюхати ковбасу, а потім одламав шматок, поклав на язик. Рожева лопатка язика здригнулася, клацнули ікла.

Отак, відламуючи по шматочку, я клав ковбасу прямисінько в пащу, а собака глитав. Щоправда, глитав із перепочинками – в мить перепочинку він опускав донизу морду й дивився десь убік із сухою печаллю в зорі.

– Яка ж у тебе хвороба? – тим часом допитувався я.

В очах собаки світився біль – це був ясний, майже прозорий, відкритий біль тварини, який мені видався мало не людським... Собака був не із дворняг-доходяг, що тиняються без прив'язі будь-де. Незважаючи на майже повну безпорадність, на безпомічність, що викликала співчуття, тварина зберігала те характерне благородство, яке виказувало в ньому породу. Чи не гончак?

– Ти над чим там гибієш? – іще здалеку пролунав голос товариша.

Собака зводився трудно, та все-таки встав на чотири лапи.

– Де ти взяв цього пса? – спитав товариш.

– Ти тільки поглянь! На ньому живого місця нема – хтось висмалив чи вирвав півбока, мало ребра не світять.

І справді... Той бік, яким собака лежав до землі, здавався суцільною ранною, яка захопила здухвину, частину передньої лопатки. Шерсть облізла, шкіра подекуди також відвисла, відкривши криваве м'ясо.

– Гончак, – сказав товариш. – Справжнісінький мисливський гончак.

Товариш з гострим жалем подивився на собаку, який був зовсім байдужий і до нас, і до нашої дразливої суперечки. Вуха йому обвисли, як зів'яле листя евкаліпта.

Товариш хутко побіг до човна і звідти приніс кульок із похідною аптечкою.

Вирішили, що спершу треба промити рану. Товариш брав пригорщами дніпровську воду, й жива цівка сріблилась поміж його пальців. Розбігалась віялом

по рані, змиваючи налиплий пісок; смужки і клаптики відмерлої шкіри тріпотіли, короткі шерстинки здригалися і лисніли.

Собака після купання пожвавішав, і побадьорішав. Одвели тварину від берега поміж шелюгових кущів. Наскубли м'яких пагінців на листя, встелили місцинку.

– Лягай, – наказав товариш, – тільки не на хворий бік, а на здоровий. Хай твоя рана спершу трохи обсохне на сонці.

Собака таки справді відчув наші добрі наміри, бо не гарчав, слухався.

– Геройський ти хлопець, – хвалив товариш, коли собака лежав на м'якій підстилці й косував на нас то одним, то другим оком.

– Але ж це мисливський гончак, здається, заперечив я, – а не службовий пес. Не вівчарка, скажімо, і не сенбернар, і не дог.

– Що вони йому заподіяли? – вголос міркував товариш.

Дніпро – вічний, могутній, мовчазний – знав таємницю, але хіба коли він виповідає свої таємниці? І зараз мовчав напруженою течією, мерехтінням зайчиків, заростами очеретів по берегах. Скільки він знає, цей сивий і завжди молодий дідо-всевідо, скільки тримає загадок, приховує драм, не зізнається про нещастя – і, може, в цьому й криється велика мудрість великої ріки (За Є. Гуцалом; 796 слів).

Завдання 1. Записати виділений вислів фразеологізмом

1) Катря дуже *багато ходила, бігала, незважаючи на втому* (_____): скільки хапало духу, мчалася, спотикалася об груду, падала у високі кучугури снігу. 2) А в небі летіли гуси з далекого краю, а нижче летіли і крутились чорногузи, качки і багато різного дрібного птаства *безмежно, безконечно* (_____). 3) Куди його (Кармеля) послати, то найде дорогу,

---

за що візьметься, усьому завершить яку-небудь справу (_____). 6) Треба, щоб це було недозволеною річчю – певними вчинками, діями створювати негативну думку про кого-небудь, заплямовувати когось (_____) тих, чиєю творчістю ми хочемо збагатити нашу духовну скарбницю (О. Кундзич). 7) В нас і таке бува: поїде дівка з села, потиняється рік-два, а потім повертається такою, що й дуже змінюється на вигляд (_____). Моди всякої повигадує... Та обріже косу, накрутить на голові таку фурделю, кури лякаються (Ю. Мокрієв). 8) Цілими днями сіялись крізь сіре сито осінні дощі, а коли їх не було, то над полем протягом довгого часу (_____) бродили тумани (О. Гончар). 9) Чого він тільки не робив, як напружено, зосереджено думав, шукаючи виходу із якогось становища (_____) – ніщо не помагало! (Панас Мирний) 10) Ледь стримується від сильного плачу (_____) Оленка, не знає, що вже й робити (А. Тесленко).

Завдання 2. Прочитати текст. До кожного виділеного слова дібрати із синонімічного ряду залежне або головне слово, виконайте розбір словосполучення

Текст 1. Початок жнив в усі часи був подією (тріумфальною, святковою, визначною, знаменною, урочистою). Після тривалих клопотів хлібороб приступав до найвідповідальнішого – збирання врожаю. І, звісно, магичні дії та обряди, які це супроводжували, мали забезпечити (успіх, досягнення, удачу, здобуток, звершення) у роботі.

Подекуди перший зажинок доручали жінці, котра мала лагідну вдачу, *(добросердне, лагідне, незлобиве, добре)* серце. Для зажинків вибирали «легкий» день – вівторок чи п'ятницю. Перше зерно берегли для засіву під наступний урожай. Відвар із цих колосків вважали цілющим від порізів серпом. Перший сніп ставили в хаті на почесному місці – під образами. Обмолочували його окремо. Зерна з нього святили у церкві, а перед наступною сівбою *(змішували, поєднували, сполучали, мішали)* з насінням. Соломою з першого снопа годували корів, щоб не хворіли *(З календаря)*.

Текст 2. 1994 року Україна вперше брала участь в Олімпійських іграх як незалежна держава. Відтоді спортсмени *(конкурують, суперничають, борються за першість, змагаються)* у всіх олімпійських змаганнях. Спортсмени українського походження *(брали участь, приєдналися, виступали, сприяли)* в іграх, починаючи з Перших Олімпійських ігор 1896 року, також *(виступали, фігурували, проявляли себе)* на Олімпійських іграх з 1952 року до 1988 року під прапором СРСР.

Національний олімпійський комітет України (НОК України) *(створено, започатковано, засновано)* 1990 року. Загалом, Українська національна олімпійська команда *(добула, завоювала, досягла, здобула, засягнула, виборола)* 115 медалей на літніх Олімпіадах і 7 медалей на зимових Олімпіадах. Найуспішніші види спорту для українських спортсменів – гімнастика, легка атлетика та боротьба *(За Інтернет-виданням)*.

8 клас

Завдання для перевірки мовчазного читання

Прочитати про себе текст та виконати завдання.

З історії традицій мисливства

Мисливство в Україні мало давні й міцні традиції. Питома вага цього заняття в господарській системі, розміри й способи мисливства склалися історично і залежали від багатьох факторів. Насамперед цьому сприяли природно-кліматичні та географічні умови: у лісах водилось чимало дичини – вовки, ведмеді, вепри, олені, борсуки, лисиці, зайці, куниця тощо, а також нині втрачені тури, дикі коні, зубри, лосі, різноманітне птаство – качки, гуси, куріпки, дрофи, у ріках – видри та бобри.

Полювання переслідувало дві мети: вберегти господарство від шкідників, а також поповнити запаси харчування й сировини для домашнього виробництва в умовах натурального господарства. До розвитку мисливства упродовж багатьох століть великою мірою спричинилися натуральні повинності селян, з-поміж яких важливим був оброк у звірині, про що згадується ще в «Повісті минулих літ». Повсюдно в Україні від селян вимагалась данина хутрами білок, куниць, видр, тхорів, лисиць тощо. Вид хутра при сплаті данини залежав від місцевості.

У період Київської Русі поряд із гривнею хутро виконувало функції грошей. Крім того, повинністю селян була щорічна обов'язкова участь протягом кількох днів у полюванні, яке влаштовували багаті землевласники.

Відомо, що у XVI–XVII століть на Поліссі, в Прикарпатті існували цілі села, в яких основним заняттям селян було мисливство. Вироблялась навіть певна «спеціалізація» селян під час ловів: одні мали влаштовувати засідки, інші – виганяти звіра. Нерідко це призводило до неврегульованості відстрілу дичини, а, отже, і до нерівномірного відтворення лісової фауни: масове винищення її під час великих ловів чергувалося із таким непередбачуваним збільшенням, що завдавалась значна шкода селянським господарствам. У зв'язку з цим сільські

громади зверталися до вищих державних інстанцій із проханням регуляції живої природи. Поза тим, незважаючи на суворі заборони, селяни таємно займалися полюванням як на громадських, так і на поміщицьких землях. Керувалися при цьому переконаннями, що звірі та птахи – сотворіння Божі, отже полювати на них має право кожен. Насамперед влаштовували полювання на тих хижих звірів (вовків, диких кабанів, лисиць), які завдавали серйозної шкоди посівам, худобі, свійській птиці, а ще, крім того, для поповнення харчових запасів.

Полювання було колективним й індивідуальним. Перше організовували за бажанням землевласників, власників сусідніх поміщицьких маєтків. До великих ловів готувалися завчасно: лісники попередньо висліджували місця перебування звірів, добирали людей для положання та вигону дичини. Таке полювання тривало інколи декілька днів і було одночасно розвагою для його учасників, відзначалося багатолюдністю, гамором і досить часто створювало для селян багато незручностей, завдавало іноді великої шкоди. Індивідуальне полювання селян відбувалося потай, було обмежене в часі – то ж вимагало більшої спостережливості, кмітливості, врешті, великого досвіду. Характер полювання залежав насамперед від виду дичини.

Селянам заборонялося полювати на деяких звірів (оленів, серн, ведмедів і рисів), проте зрідка за замовленням робили лови на ведмедів, рисів. Наші пращури оберегали оленів і серн. Великим гріхом вважалося ставити мисливські пастки на цих звірів або тропити їх.

Відомими мисливськими западнями для ловів вовків чи диких кабанів були ями-пастки. Поширеними по всій Україні були самолови для вовків, що являли собою загорожу із хмизу. Мешканці українських Карпат для ведмедів, а іноді й вовків влаштовували також пастки із грубих стовбурів – так звані «слупи».

Подекуди лисиць, борсуків і куниць просто викурювали з нір. Для цього в одному кінці вистеженої нори розкладали вогонь, а в другому – мішок, у який потрапляла жертва.

Неабиякий успіх полюванню забезпечувало добре знання мисливцями норову звірів. Бралися до уваги звички молодого чи старого звіра, а також зоологічні особливості певного виду. Наприклад, на зайців не виходили полювати по першому снігу, який ще не влігся, тому що вухатий ховався під сніг.

Бережливе ставлення до природи дозволяло раціонально визначати сезон полювання. Спостереження за звичками дичини підказували допоміжні засоби полювання. Зокрема, до ХХ ст. зберігся дуже архаїчний спосіб імітування голосів птахів та звірів. Так, для виманювання зі сховків вовків або диких качок мисливці вдавалися до відтворення власним голосом вовчого виття чи качиноного крику. Лисиць виманювали голосами зайця або писком миші. Звуками сопілки, свистка із тростини, різними калаталами імітували голоси оленів, зайців, тетерів, перепілок, водоплавних птахів. На останніх полювали ще за допомогою опудал.

Різні способи маскування – відповідно до пори року, рельєфу місцевості – також забезпечували успіх звіроловам на полюванні. У відкритому степу при вистежуванні дроф мисливці ховалися за віз із соломою, у лісовій місцевості прикривалися гіллям. На Гуцульщині, наприклад, при чатуванні на оленя мисливці клали собі на голову листки лопуха або прикріплювали роги оленя, і це давало змогу наблизитись до звіра.

Полювання із собаками, на конях практикувалося лише поміщиками, які для цього тримали цілі зграї хортів, що було дуже престижним у колі багатих землевласників. У селянському середовищі мисливські собаки теж зрідка траплялися, але хіба що у гайового чи писаря.

Були свої повір'я і щодо поведінки на полюванні. Наприклад, виходити на перші лови слід було так, щоб ніхто ні в хаті, ні в селі не бачив, бо інакше не щаститиме упродовж мисливського сезону. У Карпатах і на Поліссі до кінця XIX ст. побутували різні приповідки, магичні дії, якими супроводжувалися вихід на полювання, розкладання пасток тощо. До нашого часу дійшли мисливські розповіді як свідчення народного розуміння природи, зв'язку усього живого, що є важливим для виявлення морально-етичних засад української культури (*За Інтернет-виданням; 799 слів*).

Завдання до тексту:

1. Стиль цього тексту

А художній; Б науковий; В публіцистичний; Г розмовний;

2. У тексті представлені стильові ознаки, окрім

А уживання наукової термінології; Б логічність викладу думок;

В неможливість подвійного тлумачення інформації; Г послідовність викладу інформації

3. Головним завданням тексту є

А розповідь про способи організації звіроловства;

Б з'ясування факторів, які впливали на розвиток мисливства;

В показати способи вистежування тварин як культуру українського народу;

Г розкрити захоплення людини полюванням і її ставлення до усього живого.

4. Хід думок автора в 2-му та 9-му абзацах представляє

А доведення поданої в попередньому абзаці тези; Б виокремлення складних понять; В виклад інформації у хронологічній послідовності; Г тлумачення окремих понять.

5. Про мисливство як давній промисел дізнаємося з

А переказів; Б історичних джерел; В назв поселень; Г «Повісті минулих літ»

6. У Київській Русі хутро за текстом виконувало функції, окрім

А грошей; Б оброку; В одягу; Г товару

7. Синонім до слова вистежували, окрім

А прислідкували; Б чатували; В вартували; Г тропили

8. Колективне полювання було, окрім

А багатолюдною розвагою; Б збитковим дійством;

В перевіркою спостережливості мисливців; Г спланованим заходом

9. Таємне звіроловство селян пов'язане з (зі)

А релігійними переконаннями; Б зменшенням чисельності хижаків;

В станом екології; Г перевіркою кмітливості ловців звірів.

10. Розвитку мисливства сприяли обставини, окрім

А природно-кліматичні умови; Б прагнення людини підкорити природу; В виконання повинності селян Г регуляція живої природи

11. Установіть відповідність між типовими способами маскування мисливців перед полюванням

А перше полювання	1. гілля, листя лопуха, роги оленя
Б дрофи	2. звуки сопілки, свистка із тростини
В зайці	3. віз соломи
Г олень	4. бути непомітним
	5. сидіти верхи на коні

12. Установіть відповідність між способами поведінки на полюванні, імітування голосів, звуків та тваринами

А вовки	1. опудала
Б лисиці	2. звуки сопілки, свистка із тростини

- В олені, зайці   3. голос зайця, писк миші
Г водоплавні птахи   4. виттям по-вовчи, качиним криком
    5. різні калатала

Середній рівень («шість» балів) – за правильно обрані відповіді на кожне із 12 питань.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11				12					

Достатній рівень – за повну відповідь на запитання:

1. Чи позначався стан екології на звіроловство наших пращурів?
2. Доведіть важливість кмітливості мисливця під час прислідкування звіра?

Завдання високого рівня. На основі прочитаного тексту написати твір-роздум (до 12-15-ти речень): «*Чи може бути захопленням мисливодство*»?

Завдання для переказу

Прочитайте текст, доберіть синоніми до слів та напишіть переказ тексту.

Так виникає блискавка

Учені-фізики довели, що блискавка – це величезна електрична іскра, що проходить між грозовими хмарами або між хмарою і Землею.

Грозові хмари мають потужний електричний заряд, до того ж різні частини грозової хмари несуть заряди різних знаків. Як правило, нижня частина грозової

хмари, що ближча до Землі, буває заряджена негативно. Тому, якщо дві грозові хмари зближуються протилежно зарядженими частинами, то між ними виникає блискавка. Буває й інакше.

Виникнення блискавки починається з появи каналу блискавки(лідера), який досягає поверхні Землі та ніби з'єднує хмару і Землю провідником. Відповідно, канал блискавки спрямовується на такий об'єкт на Землі, на якому внаслідок електризації через вплив виникає надлишок позитивного заряду(вістря парасольок, високі сухі дерева, поодинокі предмети на відкритій місцевості). Через канал блискавки негативні заряди починають рухатися до Землі, де вони нейтралізуються позитивними зарядами. При цьому спостерігається яскраве світіння і виникнення ударної хвилі – грому.

Тепер виникає питання: де можна заховатися від грози? Відомо, що найбільшої небезпеки зазнають люди, які намагаються заховатися під високими деревами або під парасольками. Якщо гроза заповала на відкритій місцевості, краще заховатися у невисоких кущах або взагалі лягти на землю. Безпечніше всього під час грози перебувати в приміщенні із громовідводом. Якщо гроза застала вас у місті, сховайтеся у магазині, під'їзді. У квартирі, в окремому будинку під час грози завжди зачиняйте вікна, вимикайте з мережі телевізори та антенні вводи.

Ховаючись під деревами, не забувайте про те, що блискавка найчастіше попадає в поодинокі з них або найвищі: дуб, тополя, сосна. Перебувати під час грози в лісі дуже небезпечно, адже мокре дерево проводить струм.

Спроба користуватися під час грози мобільним телефоном – найнебезпечніша справа. Пам'ятайте, що після удару блискавки, це все стане не важливим!

Для блискавки дуже привабливі будь-які металеві деталі: годинники, ланцюжки, а особливо розкрита над головою парасолька – потенційні об’єкти для удару блискавки. Ідеальний варіант – покласти всі металеві предмети у сумочку, або поліетиленовий пакунок і тримати у опущеній руці, тільки не торкаючись землі (Із підручника фізики; за Інтернет-виданням).

Утворити синонімічні ряди:

Безпечно _____ ;
Виникнення _____ ;
Запопала _____ ;
Заховатися _____ ;
Спостерігати _____ ;
Спрямувати _____ ;
Користуватися _____ ;
Перебувати _____ ;
Притягувати _____

Написати самодиктант тексту «Видубицький монастир». Пояснити принципи правопису, реалізовані в тексті.

Видубицький монастир

Видубицький монастир у Києві – один із найдавніших релігійно-культурних центрів і відомий далеко за межами нашої країни унікальний архітектурний ансамбль, історія якого розкриває перед нами зміну естетичних смаків суспільства на різних етапах його розвитку.

Перший мурований храм на території монастиря – Михайлівський собор – був закладений у 1070 році найулюбленішим сином Ярослава Мудрого – князем Всеволодом. Стрімкі води Дніпра руйнували високий берег, на якому було зведено храм, і в 1199 році князь Рюрик Ростиславович залучає до будівництва підпірної стіни зодчого Петра Милонєга. Про це чудо тогочасної інженерної думки в повному захваті писали скупі на похвали давньоруські літописці. Однак

стихія виявилася сильнішою – підпірна стіна із нею частина Михайлівського храму поринула в пучину.

Ще в часи Давньоруської держави Видубицький монастир став визначним культурним центром: у його стінах ігумен монастиря Сильвестр у 1116 році закінчив, а потім і переписав “Повість временних літ”, створену славетним Нестором, тут побачив світ відомий “Київський літопис”.

Видубицький монастир дав українській державі трьох єпископів – Лазаря Переяславського, Сильвестра-літописця та Андріяна.

Другий етап в історії формування архітектурного ансамблю Видубицького монастиря пов’язаний із національним відродженням часів Гетьманщини: коштом стародубського полковника Михайла Миклашевського зведено Георгіївський собор і монастирську трапезну, а Данилом Апостолом – триярусну дзвіницю.

Видубицький монастир пережив добу правління безвірників. Щоправда, знищено унікальні іконостаси Георгіївського та Михайлівського соборів, трапезної, спалено стародруки, пограбовано ризницю.

Попри тяжкі часи минувшини, сьогодні ми маємо можливість насолоджуватися красою стародавніх храмів *(За Т.Кілессо)*.

8 КЛАС

Завдання 1. Поставити пропущені розділові знаки в реченнях

Варіант 1.

- А Дощ полив (...) і день такий полив’яний.
- Б Вітерець дмухнув (...) і забриніли стебельця сіна.
- В Весна (...) це дивовижне оновлення природи.
- Г Копають картоплю (...) стелиться дим над землею.

Варіант 2.

- А Верба (...) одне з найпоширеніших дерев на Україні.
- Б Там (...) під лісом (...) горіло вогнище.
- В Ні вража лють (...) ані брехня мене не відвернули від мети.
- Г Мабуть (...) у моєму вдавано веселому тоні була фальш (...) бо собака поглядав на мене байдужим оком.

Варіант 3.

- А Опале листя заслало вулиці (...) садки (...) гаї.
- Б Кропива містить хлорофіл (...) ефірні олії (...) залізо (...) кальцій (...) калій.
- В Кожне дерево творить своє окремішне багаття (...) а загалом вони творять багатоманітність.
- Г Без калини не уявити пісенної творчості (...) а пісень про калину не злічити.

Варіант 4.

А Калина (...) символ рідної землі.

Б У всякого своя доля (...) і свій шлях широкий.

В Весна (...) це дивовижне оновлення природи.

Г Кропиву можна зустріти скрізь (...) на пустирищах (...) обабіч доріг (...) на узліссях.

Варіант 5.

А На добраніч (...) втрачена любове!

Б Ти (...) ниво рідна (...) вмига щедрим потом.

В Гей юнаки (...) гей молодість світу (...) доля планети у ваших руках.

Г О слово золоте (...) гартоване в горнилі поетових думок.

Варіант 6.

А З давнини доходять легенди та перекази (...) пов'язані з біографією рослини та історією льняного прядива і ткацтва.

Б Кропива (...) добрий харч для домашніх тварин.

В Уже й обідня пора минула (...) а дівчинка не приходила.

Г Поети (...) то біографи народу (...) а в нього біографія тяжка.

«Орфографічна хвилинка»

Завдання 1. Записати слова, знявши ризик.

Варіант 1. Абсолютно/чистий, авто/крамниця, ацетил/целюлоза, авіа/метео/станція, багато/пелюстковий, сто/відсотковий, мінерало/утворення, лексико/граматичний, десяти/складовий, над/орбітальний, дрібно/клітинний, багряно/червоний, фото/проекційний, дизель/електро/станція, країно/знавство, місце/знаходження, народно/господарський, між/регіональний, дво/ярусний.

Варіант 2. Діаметрально/протилежний, дієт/харчування, продукто/обмін, азотно/калійно/фосфорний, ацетил/целюлоза, культурно/національний, єдино/правильний, взаємно/протилежні, політ/емігрант, діагонально/перехресний, лексико/граматичний, паливно/енергетичний, науково/експериментальний, дев'яти/градусний, проти/епідемічний, електрично/заряджений, довідково/інформаційний, дорожньо/транспортний.

Варіант 3. Єдино/начальний, спинно/мозковий, жаро/знижувальний, жабо/подібний, електронно/променевиий, звуко/провідність, дрібно/клітинний, мовно/літературний, науково/розроблений, декоративно/прикладний, національно/самобутній, радіаційно/хімічний, ультра/коротко/хвильовий,

фольклорно/етнографічний, центральнo/азіатський, центральнo/європейський, вітро/електро/станція, багато/пелюстковий, між/регіональний, тисячо/голосий.

Варіант 4. Державно/республіканський, суспільство/знавець, прусько/австрійський, загально/поширений, дво/щогловий, прес/конференція, захисно/профілактичний, засухо/стійкий, звуко/літерний, паливо/споживання, анатоמו/фізіологічний, державно/правовий, проти/епідемічний, радіаційно/захисний, золотисто/жовтий, латино/американський, вертикально/розташований, європейсько/азіатський, електронно/променевиий.

Варіант 5. Івано/франківський, ідейно/художній, ідейно/витриманий, радіаційно/екологічний, багато/пелюстковий електронно/вимірювальний, торпедо/носець, мовно/стилістичний, сонячно/планетний, смагляво/лиций, прямо/протилежний, експлуатаційно/технічний, джаз/оркестр, промислово/розвинений, симетрично/розташований, календарно/обрядовий, сніго/очищення, сніжно/крижаний, свинцево/синій, історико/археологічний.

Варіант 6. Карамеле/варний, єдино/правильний, тисячо/річчя, кафе/кондитерська, каштаново/бурий, тисячо/гранний, кіно/оператор, тимчасово/зобов'язаний, торф'яно/рослинний, симетрично/протилежний, слов'яно/греко/латинський, книжно/писемний, книжково/журнальний, словниково/граматичний, складально/автоматичний, середньо/арифметичний, прибутково/видатковий, прибалтійсько/фінський, приватно/власницький.

Варіант 7. Єдино/племінний, прибережно/морський, жаро/знижувальний, електро/провідник, старо/український, торфо/агрегат, середземно/морський, торфо/видобуток, середньо/сортний, емоційно/оцінний, префіксально/суфіксальний, тонко/стеблей, тонко/бровий, старо/модний, товаро/пасажирський, емоційно/забарвлений, приватно/господарчий, пригодницько/детективний, торговельно/промисловий, принципово/важливий, сербсько/хорватський, таємничо/загадковий.

Варіант 8. Фото/репродукція, токарно/карусельний, ціно/творення, читець/декламатор, червоно/жовтий, червоно/крилий, естрадно/цирковий, товаро/транспортний, жаро/знижувальний, товсто/дзьобий, єдино/правильний, хронікально/документальний, загально/прийнятий, цегляно/засипний, хлібо/булочний, чає/збиральний, чисто/порідний хлібо/заготівельний, чорно/смородиновий, чотирьох/тисячний, внутрішньо/різно/сторонній, науково/виробничий, вертикально/розташований, внутрішньо/одно/сторонній.

Завдання 2. Записати закінчення *-а, -я* або *-у, -ю* в іменників II відміни чоловічого роду в родовому відмінку однини.

Варіант 1. Абонент ..., агент..., бальзам..., міліметр..., студент..., Лондон..., Кавказ..., циферблат..., клекіт..., адвокат..., автотранспорт..., автоклуб..., бізнес..., багаж..., книгообмін..., байрак..., університет..., магазин...

Варіант 2. Адресат..., адресант..., Бостон (місто)..., бостон (тканина)..., Кабул (місто)..., Кабул (річка) ..., Сан-Хуан (місто)..., Сан-Хуан (провінція)..., а'тлас (альбом)..., атла'с (тканина)..., вокал..., зигзаг..., об'єкт..., вітролом...

Варіант 3. Аеродром..., віртодвигун..., азарт..., акорд..., активіст..., аїр..., недогляд..., нейтралітет..., атлет..., вимпел..., вигук..., верх..., еластик..., пінопласт..., негатив..., альпініст..., альпінізм..., відвар..., Одер..., гонорар...

Варіант 4. Акцент..., буквар..., бруд..., біатлон..., астероїд..., зеніт..., знахар..., значок..., альпінізм..., апарат (пристрій)..., апарат (установа)..., апетит ..., байбак..., клен..., кошик..., листопад(місяць)..., листопад (опадання листя)...

Варіант 5. Аптекарь..., крам..., кран..., біотип..., манометр..., наговір..., наголос..., обмір..., диплом..., обов'язок..., атестат..., конверт..., обмін..., полк..., опис..., оповісник..., відвар..., оргкомітет..., оргвідділ..., осокір..., острів...

Варіант 6. Байбак..., антонім..., баяніст..., антракт..., стереотип..., степ..., банк..., апетит..., пульс..., антициклон..., психолог..., самосуд..., саморо'зклад..., самокат..., стенд..., стеризатор..., антивірус..., антибіотик..., багаж..., відвар...

Варіант 7. Книгообмін..., газоприлад..., бадмінтон..., голос..., гол..., еластик..., газомір..., вітродвигун, атеїзм..., алтей..., голубець..., поспіх..., старожил..., стандарт..., флокс..., фокус..., буквар..., біотип..., феодал..., фарш...

Варіант 8. Футбол..., футболіст..., абзац..., гібрид..., гідрометр..., город..., давальник..., чисельник..., дантист..., живопис..., жест..., жовтень..., заповідач..., заплив..., інжир..., ініціатор..., антивірус..., анод..., імпульс..., навал..., дах...

Варіант 9. Лісоповал..., степ..., лосьйон..., макрокосмос..., майонез..., антисептик..., сорт..., переклад..., пансіонат..., матч-турнір..., набіг..., монолог..., пафос..., півкрок..., надзвук..., піст..., навар..., переворот..., в'їзд..., вокал... .

Варіант 10. Ніжин..., Херсон..., стародрук..., радіоклуб..., сатин..., радіус..., фарфор..., пекар..., міліметр..., макрокосмос..., під'їзд..., озон..., Нью-Йорк..., озон..., Рим (місто)..., Рим (державу)..., алфавіт..., огляд..., альбінос... .

Завдання 3. Визначити рід невідмінюваних іменників і записати.

Варіант 1. Авто (.....), алое (.....), івасі (.....), лао (.....), маестро (.....), месье (.....), графіто (.....), букле (.....), ательє (.....), какао (.....), какаду (.....), карате (.....), драже (.....), алібі (.....), візаві (.....), кашне (.....), кашпо (.....), пенсне (.....).

Варіант 2. Міносвіти (.....), диско (.....), гран-прі (.....), луї (.....), локо (.....), динамо (.....), екю (.....), інкогніто (.....), ласо' (.....), кенгуру (.....), ло'рі (.....), маестро (.....), аріозо (.....), каланхое (.....), макраме (.....), апасіонато (.....),

Варіант 3. Трієнале (.....), трюмо (.....), факсиміле (.....), фейхоа (.....), хаджі (.....), хакі (.....), фередже (.....), фіаско (.....), філе (.....), фойє (.....), хауса (.....), Онтаріо (.....), Осло (.....), па-де-труа' (.....), Па-де-Кале' (.....), саго (.....).

Варіант 4. Маямі (.....), палаццо (.....), диско (.....), па-де-де (.....), букле (.....), фрау (.....), хобі (.....), хоку (.....), Перу (.....), панно (.....), Папуа (.....), паспарту (.....), пенальті (.....), піано (.....), протеже (.....), профбюро (.....).

Варіант 5. Хуанхе (.....), суфле (.....), шевро (.....), шале (.....), салямі (.....), Сан-Франциско (.....), ретро (.....), рагу (.....), радіо (.....), Пуерто-Рико (.....), регбі (.....), резюме (.....), реле (.....), сальто (.....), сарі (.....), родео (.....).

Варіант 6. Пюре (.....), рубаї (.....), рококо (.....), резюме (.....), пенсне (.....), Сантьяго (.....), телеінтерв'ю (.....), Сомалі (.....), ретро (.....), протеже (.....), піано (.....), радіо (.....), Тбілісі (.....), страдиварі (.....), суфле (.....), саше (.....).

Варіант 7. Сан-Франциско (.....), реле (.....), ралі (.....), родео (.....), сентимо (.....), Пуерто-Рико (.....), фейхоа (.....), сиртакі (.....), пертуле-мобле (.....), спікато (.....), соло (.....), шале (.....), фрау (.....), ха'уса (.....), піано (.....), пані (.....).

Варіант 8. Панно(.....), Ріо-де-Жанейро (.....), сальто-мортале (.....), проміле (.....), радіо (.....), сентимо (.....), спікато (.....), регбі (.....), реле (.....), рандеву (.....), ретро (.....), паспарту (.....), фойє (.....), Нагасакі (.....), Бісау (.....).

Варіант 9. Айкідо (.....), монпасье (.....), Тарту (.....), лібрето (.....), мас-медіа (.....), Найробі (.....), Санто-Домінго (.....), самбреро (.....), проспериті (.....), Пуерто-Рико (.....), Хуанхе (.....), шансонье (.....), самбо (.....), статус-кво (.....).

Варіант 10. Альма-матер (.....), Кюрасао (.....), сальто-мортале (.....), рококо (.....), мас-медіа (.....), Сан-Хосе (.....), Сан-Марино (.....), фойє (.....), суахілі (.....), регбі (.....), проспериті (.....), ревью (.....), пенальті (.....), пенсне (.....).

Завдання. 4. Написати *вільний диктант* тексту.

Де ж вона, пора бабиного літа?

Здається, непомітно дощі липневі та серпневі обернулись на дощі вересневі та жовтневі і злились у суцільну й одноманітну холодну маячню. Погожі дні можна перелічити на пальцях, як екзотичний спомин, коли мжичить та мжичить із неба...

Після обложних дощів, дразливого холоду починає народжуватися, наче з купелі, лагідний ранок. Ні тобі вітерцю, ні тобі лялечки в блакиті. Чисті високості небесних хоромів такі неоглядні, що думці, напевно, не завжди вистачає сили вільно полинути в манливе безмежжя.

Зненацька помічаєш безліч кольорів, які за всі ці похмурі дні непомітно надбала природа!

Барви поля і луку, барви лісу – скільки ненаситної пристрасті, скільки пекельної спраги! Кольори багряні, жовті, вишневі, малинові, червоні, жовтогарячі – їхнім полум'ям позаймались дерева, кущі, бур'яни, бадилля. Тліють і горять, жаріють і вогневіють, і димлять, і начебто чадять десь у лісовій гушавині. Кожне дерево творить своє окремішне багаття, а загалом вони творять

спільне, багатоманітне. І скільки несхожих відтінків можна зазримити лише в однісінького дерева, а ще більше в усій незчисленній їхньої раті (За Є. Гуцалом; 157 слів)!

Завдання. 5. Напишіть *самодиктант* тексту.

Жовтень

Жовтень – найдраматичніша пора осені.

Він увесь із нерозв'язаних протиріч, із величі й гротеску, з барвистих парадоксів. Місяць жовтень – це якийсь блискучий, неперевершений афоризм, але як-бо він майстерно зашифрований! Зашифрований і отими язичницькими павутинками бабиного літа, і закодованими споконвічними перельотами птахів на південь, у теплі краї, і апокаліптичним буйством барв зашифрований, і тривожним, безвихідним ревиськом лосів у пущах, і миготливим падінням метеоритів.

Місяць жовтень – найдраматичніша пора осені. Саме та пора, коли драма твориться не за кулісами, а перед очима. Й ти не лише її глядач, а й безпосередній учасник. Але такий учасник, що не годен змінити найдрібнішої репліки, жоднісінького слівця, не годен запропонувати новий вираз обличчя у цій драмі...

Що ж зостається? Можливо, треба навчитися бодай слухати голоси піднебесних птахів, які відлітають у теплі краї.

І вже наступного ранку – золото й парча, всі храмові пишноти вчорашнього дня, вся його велич і екстатична урочистість затоплені туманом.

Сива пелена заслала поле, тремтить, коливається, ніби перебуває в постійному незбагненному русі (За Є. Гуцалом; 157 слів).

Завдання 6. Укласти міні-словник термінологічної лексики.

Міні - словник

міжпредметної термінологічної лексики
(лінгвістика, література, анатомія,
біологія, ботаніка, географія, історія,
правознавство, математика, музика,
фізика, філософія, хімія)

Активний -

грам. Який показує дію, що переходить на об'єкт;

лінгв. Запас слів, яким практично користується людина в усній та писемній мові.

Антитеза -

літ. Стил.істичний прийом, що полягає у зіставленні думок або образів для посилення враження;

філ. Судження, яке заперечує тезис.

Артикуляція -

лінгв. Робота мовних органів, спрямована на вимовлення того чи іншого звука мови;

біол. Розчленування кісток, суглобів.

Асимілюватися -

лінгв. Ставати подібним до кого - небудь, до чого - небудь.

біол. Засвоювати що - небудь.

Варіація -

муз. Музичний твір, у якому основна тема піддається різноманітним змінам;
біол. Деякі відхилення від основного типу у рослин під впливом природних або штучних умов;

мат. Зміна виду функцій величин у варіаційному численні.

Вигук -

лінгв. Незмінне слово, яке служить для безпосереднього виявлення почуттів і вольових виявів.

Вид -

географ. Частина місцевості, яку видно.

лінгв. Граматична категорія у слов'янських і деяких інших мовах, що характеризує дію і стан погляду їх тривання, становлення, розгортання або цілісності, результативності, завершеності в часі.

літ. Жанр літературний, систематика, класифікація літературних творів за різними типами їх поетичної структури.

біол. Сукупність близькоспоріднених організмів, що характеризується певними морфо - фізіологічними та еколого - географічними особливостями.

Випадати -

лінг. Зникати всередині слів при їх зміні або при словотворенні.

Відміна -

грам. Група іменників, що мають спільну систему відмінкових закінчень.

Відродження -

фізіол. Відновлення організмом утрачених або пошкоджених частин тіла, органів, тканин тощо. Вільний - ніким не гноблений, не поневолений;

літ. Неримований, нерівнонаголошений віршорядок і вірш як жанр; верлібр.

хім. Який є в природі або може видобуватися в чистому вигляді, без інших речовин.

Декларація -

літ. Нехудожній, абстрактний виклад, який не впливає на емоції, або такого ж плану чийсь вислів.

Динаміка -

фіз. Розділ механіки, в якому рух тіл розглядається у зв'язку з прикладеними до них силами.

муз. Розділ з теорії музики, у якому вивчаються відтінки сили звуку як засіб музичної виразності; сила звучання.

Дійсний -

грам. Граматична категорія, що виражає відношення дії (або стану) до дійсності в усіх формах часу.

прав. Який має законні повноваження.

Дія -

мат. Основний вид математичного обчислення.

літ. Сукупність і розвиток подій у літературних творах, кіно і т.д.

Елемент -

хім. Проста речовина, яка не розкладається звичайними хімічними методами на простіші частини.

фіз. Прилад для одержання електричного струму за рахунок енергії, що виділяється при хімічній реакції.

Елементарний -

хім. Пов'язаний із визначенням складу елементів у чому-небудь та їх співвідношення між собою.

фіз. Найменший з відомих, наявних.

Епітелій -

анат. Один із типів тканини людини і тварин, що здійснює головним чином захисну функцію та обмін речовин між організмом і зовнішнім середовищем.

бот. Загальна назва видільних клітин, якими вистелено внутрішні порожнини рослин.

Заперечення -

грам. Слово, яке заперечує зміст іншого слова або речення (в українській мові - частки не, ні)

філос. Знищення, подолання, заміна старого новим, попереднього наступним у процесі поступального розвитку.

Звук -

муз. Тон певної висоти і сили.

фіз. Поширювані у пружних тілах механічні коливання.

Зв'язка -

біол. Щільна сполучна тканина, що скріплює суглоби, з'єднує окремі органи тіла між собою.

грам. Допоміжне дієслово, що є частиною складеного присудка.

Зв'язок -

хім. Виведення з вільного стану.

Імунітет -

мед. біол. Несприйнятливість організму до збудників заразних хвороб, до отруєння; стійкість організму проти зараження, отруєння.

юр. Звільнення дипломатичних працівників від деяких правових норм тієї держави, в якій вони акредитовані.

Інверсія -

лінгв., літ. Зміна звичайного порядку слів у реченні для вирішення смислової значущості тих чи інших його членів або для надання фразі особливого стилістичного забарвлення.

Індукція -

лог. Умовивід, за якого на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне.

фіз. Збудження електричного струму в якому - небудь провіднику під час його руху в магнітному полі або зміни навколо магнітного поля.

фізіолог. Взаємодія між процесами збудження та гальмування в нервовій системі, коли виникнення одного з цих процесів викликає розвиток іншого, протилежного.

Інтервал -

муз., фіз. Різниця між двома тонами або звуками за їх висотою.

Калька -

спец. Прозорий папір або тонка тканина, що накладається на креслення чи малюнок для точного копіювання.

лінгв. Слово або вислів, утворені способом калькування з іншої мови.

Клас -

іст. Велика суспільна група, що відзначається історично зумовленим становищем у системі суспільного виробництва, відношенням до засобів виробництва, розподілу продуктів.

лінгв. Морфологічні групи дієслів, що виділяються залежно від співвідношення основи інфінітива й основи теперішнього часу.

біол. розряд, підрозділ (у різних класифікаціях).

Клаузула -

літ. Кінцеві склади віршованого рядка або рядка ритмізованої прози, які слідує за останнім наголошеним складом.

ритор. Завершальна частина промови, дуже старанно опрацьована в стилістичному і звуковому аспектах.

правозн. Спеціальна умова, передбачена чи обумовлена в договорі, заповіті.

Контамінація -

лінгв. Виникнення нового слова, його форми або виразу внаслідок зближення, поєднання частин двох подібних слів, форм, виразів.

літ. Вкраплювання подробиць однієї події до іншої, одного літературного твору до іншого.

Корінний -

лінгв. Властивий певній мові з найдавніших часів.

біол. мед. один із п'яти задніх зубів кожної щелепи.

геолог. Який перебуває на місці первісного утворення.

Модуль -

матем. Число, на яке треба помножити логарифм однієї системи, щоб дістати логарифм іншої системи.

фіз. назва деяких коефіцієнтів, мірил яких - небудь величин.

Мотив -

літ. Тема або ідея твору.

муз. Найменша ритмічна одиниця мелодії, що складається з двох - трьох звуків, об'єднаних логічним наголосом.

Неозначений -

грам. Форма дієслова, що називає дію або стан без указівки на особу, час і спосіб перебігу.

грам. Розряд займенників, що дають неясне, невідоме, точно не визначене загальне уявлення про предмет, істоту, якість, властивість.

матем. Рівняння, яке має більше одного невідомого.

Основа -

лінгв. Частина слова, що є носієм його основного значення.

мат. Сторона геометричної фігури або площина геометричного тіла, перпендикулярна до їх висоти.

хім. Хімічна сполука, що утворює з кислотами сіль.

Особа -

лінгв. граматична категорія дієслів, що виражається їх формами та особовими займенниками.

правозн. Окрема людина, індивід, індивідум.

Паралелізм -

літ. Поетичний прийом, заснований на однаковій синтаксичній і інтонаційній побудові кількох речень.

матем. Рівна на всьому просторі відстань між лініями або площинами.

муз. Однаковий інтервал у русі голосів при багатоголосому співові.

Пасив -

лінгв. Категоріальна форма стану, що утворюється за допомогою частки "ся", приєднуваної до дієслів дійсного способу.

правозн. право громадян бути обраними до представницьких органів держави.

Період -

лінгв. Складна синтаксична побудова, що характеризується докладним викладом думки, має ритмічно завершену інтонацію й становить одне складне або ускладнене багаточленне речення, поширене другорядними членами, підрядними реченнями.

матем. Група цифр нескінченного десяткового дробу, що весь час повторюються в однаковій послідовності.

мед. Проміжок часу від моменту зараження організму певною хворобою до появи зовнішніх ознак захворювання.

муз. Невеличка закінчена побудова, що складається переважно з двох подібних структурою музичних фраз.

хім. Природний ряд хімічних елементів.

Періодичний -

лінгв. Який складається з періодів або являє собою період.

матем. Нескінчений десятковий дріб, у якого цифри повторюються в однаковій послідовності.

хім. Фундаментальний закон природи, що ґрунтується на глибинному генетичному зв'язку між усіма хімічними елементами і періодичній залежності властивостей останніх від величин протонних чисел їхніх атомних ядер.

Побічний -

лінгв. Додатковий наголос у багатоскладовому слові.

Поліформізм -

біол. Наявність у межах одного виду тварин чи рослин двох або більше груп особи з особливо відмінними ознаками.

фіз. Здатність твердих тіл існувати у двох або кількох кристалічних структурах.

хім. Властивість деяких речовин кристалізуватися в різних формах або змінювати структуру кристалів при тому самому хімічному складі.

Порядок -

бот. Класифікаційна категорія, що об'єднує споріднені родини.

мат. Числова характеристика багатьох математичних об'єктів.

правозн. Державний, суспільний лад.

Пропорція -

біол., мед. Співвідношення частин цілого між собою.

літ., арх., мист. - розмірне співвідношення частин твору; один з основних засобів композиції.

мат. Рівність двох відношень.

Ремарка -

лінгв. Спеціальна позначка у словнику, що містить у собі граматичну, стилістичну характеристику слова.

літ. Авторська примітка у тексті.

Система -

іст. Форма суспільного устрою.

біол. Будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих і функціонуючих частин.

геол. Сукупність верств гірських порід, що характеризуються певними викопними фауною і флорою.

Склад -

грам. Відрізок звукового потоку мови, що складається з одного або кількох звуків і визначається зміною наростання і складу звучності.

лінгв. Сукупність слів якоїсь мови.

правозн. Сукупність установлених кримінальним законом ознак, що визначають певну дію, вчинок і т. ін. як злочин.

Стан -

біол. Тулуб людини.

іст., правозн. Режим, розпорядок державного, суспільного життя, який встановлює влада.

лінгв. Граматична категорія, яка виражає різні відношення дії до її суб'єкта й об'єкта.

фіз. Сукупність величин, що характеризують фізичні ознаки тіла.

Стягнення -

лінгв. Фонетичний або морфологічний процес, що полягає у злитті двох звуків в один внаслідок їх повної асиміляції або двох слів в одне.

правозн. Покарання за невиконання або порушення чого - небудь.

Суб'єкт -

грам. Те саме, що підмет.

мед. Людина як носій певних фізичних і психічних якостей; людина як об'єкт досліджень.

філос. Істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності.

правозн. Особа або організація як носій певних прав і обов'язків.

Точка -

Графічний значок (.) як умовне позначення чого - небудь (в алгебрі, нотному письмі, телеграфному коді, на географічних картах і планах).

Одне з основних понять геометрії, фізики - місце, що має виміру, межа відрізка лінії.

географ. Об'єкт або предмет на місцевості, що є орієнтиром, позначенням певного місця в просторі або на поверхні землі.

фіз. Температурна межа, коли речовина з одного агрегатного стану переходить в інший.

Фігура -

геом. Частина площини, обмежена замкненою лінією, а також сукупність певним чином розташованих точок, ліній, поверхонь і тіл.

грам. Слово або словесний зворот, які використовують для підсилення виразності мовлення.

Фізіологія -

біол. Наука, що вивчає функції живого організму і процеси, які відбуваються в ньому, їх закономірності.

фізіологія звуків мовлення - розділ фонетики, що вивчає будову та діяльність мовного апарату.

Фонетика -

лінгв. Галузь мовознавства, що вивчає звукову будову мови - способи творення звуків і їх акустичні властивості.

Звукова будова мови як єдність її фізіологічного, акустичного і значеннєвого аспектів.

Функція -

мат. Величина, яка змінюється зі зміною належної змінної величини.

фізіол. Специфічна діяльність організму людини, тварин, рослин, їхніх органів, **тканин і клітин.**

Хазяїн -

біол. Організм, в якому або на якому живе паразит.

правозн. Власник якогось господарства, речей, майна на правах приватного або суспільноо володіння.

Хроматизм -

муз. Зміна висоти ступенів звукоряду на півтон або два півтона без зміни назви звуків.

фіз. Властивість білого променя розкладатися на промені різних кольорів або властивість деяких речовин забарвлювати промінь, який крізь них проходить.

Центр -

мат., фіз. Точка перетину уявних осей, ліній у фігурі, точка зосередження якихось відношень у тілі.

фізіол. Група нервових клітин, які регулюють ту або іншу функцію організму.

Час -

лінгв. Граматична категорія, що виражає відношення дії чи стану до момента мовлення.

іст. Історичний період у розвитку природи і людства; визначена епоха або окремий етап у житті певного народу, держави, суспільства.

Число -

лінгв. Граматична категорія, властива деяким членам мови, що ґрунтується на відношенні кількості (виражає одиничність, подвійність чи множинність предметів).

матем. Будь - яке число, крім одиниці, що ділиться тільки на одиницю або само на себе.

Ядро -

біол. Складова частина рослинних і тваринних клітин.

геол. Внутрішня частина земної кулі, що починається на глибині 2900 км. від поверхні.

іст. Кулястий суцільний снаряд ударної дії у гладкоствольній артилерії.

фіз. Важка, позитивно заряджена частина атома.

osvita.pl

ЛІТЕРАТУРА

Тлумачний словник української мови. /Укладачі Ковальова Т.В., Коврига Л.П./ – Харків: Синтекс, 2002. – 672 с.

–